

Život ga nije mazio, ali je opet ostavio značajna djela

FRA STANKO VASILJ (1920. – 1993.)*

Od veljače 1945. do veljače 1954. uznik je u jugokomunističkim tamnicama

► Piše: mr. sc. Hrvoje Mandić

Fra Stanko Vasilj bio je poznati voditelj pučkih misija, glazbeno nadaren (skladao je nekoliko misa, nabožnih popijevki, autor je himne Gospi Međugorskoj). Objelodanio je i dvije knjige: *Povjerovali smo ljubavi* (1976.) i *Fratrova oporuka* (1981.). Namjera ovog članka, ipak, nije pisati fra Stankov životopis jer je u povodu 20. mu obljetnice smrti održan simpozij o njegovu životu i djelu. Nakon simpozija objavljena je 2014. *Monografija u prigodi 20. obljetnice smrti fra Stanka Vasilja (1993. – 2013.)*, koju je uredio dr. sc. fra Robert Jolić. Navedena monografija ima 514 stranica, a njezina je vrijednost u doprinosu autorâ priloga: dr. sc. fra Roberta Jolića, dr. sc. fra Tomislava Pervana, dr. sc. fra Ivana Dugandžića, dr. sc. Ivice Šarca i prof. Snježane Vrbanec.

Između svega navedenoga monografija je bogata ostavštinom fra Stanka Vasilja: člancima iz područja teologije, obiteljske pedagogije i raznovrsne proze. Prema riječima urednika fra Stankova ostavština nalazi se u franjevačkoj knjižnici i arhivu na Humcu. Građa je toliko bogata da nije mogla biti sva objavljena u monografiji.

U ovom se članku obrađuje tek jedno razdoblje života fra Stanka Vasilja. Riječ je o njegovu uzništvu. Uhitili su ga jugokomunisti u veljači 1945. u Vitini i bačen je u Ozninu tamnicu u Ljubuškom. Nakon otpuštanja iz tamnice, služeći jugoslavensku vojsku, bio je više puta uhićivan. Montiranim sudskim procesima boravio je u isprekidanom razdoblju po raznim jugokomunističkim kazamatima, sve do veljače 1954.

Kratke crte o djetinjstvu i školovanju

Marijan (fra Stanko) Vasilj rođen je u Međugorju 20. srpnja 1920. u obitelji Jakova i Luce, r. Stojić, gdje je primio sakrament krštenja 21. srpnja 1920.¹ Četiri razreda pučke škole završio je u svome rodnome mjestu 1931. Zatim je pohađao Franjevačku klasičnu gimnaziju na Širokom Brijegu 1931. – 1940. Nakon završetka gimnazije na Širokom Brijegu 1940. upisao je filozofsko-teološki studij na Franjevačkoj bogosloviji u Mostaru.² Petu godinu navedena studija upisao je 1944., ali zbog ratnih okolnosti studij bogoslovije u Mostaru bio je premješten u mirnije hercegovačke župe. Provincijal Hercegovačke franjevačke provincije dr. fra Leo Petrović, nakon bombardiranja Mostara 14. siječnja, premješta studij bogoslovije u Veljake u ožujku 1944.³

* U *Stopama pobijenih*, II., 2 (3), 2009., str. 18. – 29. fra Andrija Nikić podrobno je opisao jugokomunistički poratni progon hercegovačkih franjevaca. Od ovoga broja počinjemo iznositi pojedinačne životopise utamničeni franjevaca.

¹ Pismohrana Vicepostulature postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača«; Hercegovačka franjevačka provincija: *Imenik hercegovačkih franjevaca* (dalje: *Imenik*), str. 64., br. 583.

² Fra Robert Jolić, »Fra Stanko Vasilj: Bio-Bibliografija«, *Fra Stanko Vasilj – Život i djelo. Monografija u prigodi 20. obljetnice smrti (1993. – 2013.)*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2014., str. 10. – 12.

Redovništvo i sveti redovi

U franjevačkom samostanu na Humcu 11. srpnja 1937. fra Stanko Vasilj obukao je franjevački habit. Nakon godine novicijata položio je jednostavne zavjete 12. srpnja 1938. Svečane zavjete položio je 20. srpnja 1941. u Mostaru, gdje je i zaređen za đakona 22. kolovoza. Za svećenika je zaređen u Sarajevu 24. kolovoza 1943. Zaredio ga je biskup dr. Petar Čule.⁴ Mladu misu proslavio je u Međugorju 29. kolovoza 1943.⁵

Nakon mlade mise fra Stanko je u ljeto 1944. premješten u selo Ružiče. Početkom listopada navedene godine jugokomunistički partizani osvajaju veći dio Hercegovine, a upravo se u to vrijeme fra Stanko zaputio k prijatelju fra Janku Bubalu u Vitinu, gdje ih je dočekaio, kao i svoje tamničke dane u Ljubuškom kada ga je privela Ozna.⁶ Nakon uzništva u Ozninoj tamnici izišao je iscrpljen i potresen. Oporavljao se u župi Vitina i kao kapelan obavljao svoje dužnosti, a zajedno sa subračom bio je prisiljen brinuti se za župu Veljake, čiji su svećenici bili ubijeni. Jedno vrijeme zbog bolesti župnika brinuo je i za župu Šipovača.⁷

Fra Stanko je službu kapelana u Vitini obnašao od 4. studenoga 1944. do svibnja 1946. Od svibnja iste godine do studenoga 1946. bio je administrator župe Veljaci. Boravio je u Vitini jer su župnu kuću u Veljacima opljačkali mjesni jugokomunisti. Biskup Petar Čule je 25. svibnja 1946. potvrdio fra Stanka za kapelana župe Vitina i Veljaci.⁸ Provincijalat hercegovačkih franjevaca je 3. listopada 1946. predložio fra Stanka kao vjeroučitelja u školama u Grabu i Veljacima. Nije služio vojsku za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, a u studenome 1946. otišao je na odsluženje vojnoga roka u Jugoslovensku vojsku.⁹

Tamnički dani

U župi Vitina bio je zajedno sa svojim prijateljem fra Jankom Bubalom i starim fratrom fra Vicom Skokom u vrijeme kada su je osvojili partizani. Svjedočili su ratnim događajima na prostoru te župe pa i šire. Bilo im je jasno

da jugokomunisti namjeravaju osvojiti Široki Brijeg još u studenome 1944. Neko značajnije pomicanje bojišta nije se dogodilo sve do kraja siječnja 1945. Upravo je tada pokrenuta vojna operacija »Bura«. Učinio je to stožer 369. pješačke divizije 27. i 28. siječnja. Njemačke i oružane snage NDH potisnule su partizane dalje od Metkovića i prema Vrgorcu. Uvođenjem snaga VIII. dalmatinskog korpusa u Hercegovinu, i zbog nedostatka ljudstva i vojne tehnike, njemačke i hrvatske oružane snage povlače se prema Širokom Brijegu i Mostaru, a partizani ponovno ovladavaju izgubljenim mjestima i osvajaju Ljubuški 4. veljače 1945.¹⁰

Ozna tada upada u župnu kuću u Vitini i namjerava likvidirati trojicu franjevaca. Sabit Mesihović, sitni trgovac i poljodjelac kojega je fra Janko spasio dva puta od sigurne smrti, zauzeo se za njega kod svoga šurjaka partizana, zapovjednika čete za likvidacije. Time su trojica franjevaca tada bila spašena.¹¹

Ozna je 6. veljače u večernjim satima ponovno upala u župnu kuću u Vitini i opljačkali je. Njezini pripadnici natovarili su opljačkanu imovinu na fra Stankova, fra Jankova i fra Vicina ramena te ih natjerali u noći sa 6. na 7. veljače na pješačenje u Ljubuški. Nakon toga su ih zatvorili u tamnicu.

Fra Janko Bubalo u svojoj knjizi *Apokaliptični dani* svjedoči o tome kako su bačeni u mračnu jamu koja je sva zaudarala na fekalije. Tamnica je bila prava tamnička soba od petnaestak kvadrata, sa željeznim vratima i rešetkastim prozorom, a pod prostorije sličio je ljevkastoj jami. Trojica franjevaca dočekala su prvo uzničko jutro iscrpljeni, gladni i smrznuti od velike hladnoće i snijega te veljače 1945. Vrijeme su provodili u molitvi i međusobnu šaputanju.¹² Prvog dana nisu imali što jesti, a drugoga dana partizani su im davali bezličnu kukuruznu puru i kukuruzni kruh, jedva 30 dekagrama po osobi, a vode im nisu ni davali. Međutim, tu nije bio kraj njihovim mukama. Namjeravali su ih strijeljati u blizini na tzv. Tomića njivi, no pola sata prije zakazane likvidacije došla je naredba u upravu Ozne da se strijeljanje odgodi.¹³

Čameći u tamnici, nazočili su partizanskoj likvidaciji fra Martina Sopte, fra Slobodana Lončara i fra Zdenka

³ Isto, str. 13.

⁴ Imenik, str. 64., br. 583.

⁵ Fra R. Jolić, »Fra Stanko Vasilj: Bio-Bibliografija«, str. 15. – 16.

⁶ Isto, str. 12. – 14.

⁷ Isto, str. 18. – 19.

⁸ Isto, str. 19.

⁹ Imenik, str. 64., br. 583.

¹⁰ Hrvoje Mandić, »Borbe za Široki Brijeg od studenog 1944. do 7. veljače 1945«, *Polemos*, XVI., 32, Zagreb, 2013., str. 18.

¹¹ Fra R. Jolić, »Fra Stanko Vasilj: Bio-Bibliografija«, str. 17. – 18.

¹² Fra Janko Bubalo, *Apokaliptični dani*, Vicepostulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača«, i dr., Široki Brijeg, 2014., str. 145. – 146.

¹³ Isto, str. 149.

Zupca, koji su također bili zatvoreni u Ozninoj tamnici.¹⁴ Svjedočili su i likvidacija civila jer su prve uzničke dane provodili uz zvuke pucnjave u blizini, na Tomića njivi.¹⁵

Kako su prolazili dani, uvjeti u tamnici su bili sve teži. Puk je donosio franjevcima hranu i piće, a kako to zgodno svjedoči fra Janko, nju oni nisu vidjeli, »jer su se oznaši gostili u ime naroda«. Nakon osam dana stari fra Vice Skoko je klonuo. Sutradan ga je tamničar odveo na Humac gdje se za njega pobrinuo fra Vid Čuljak.

U daljnjem tekstu knjige fra Janko svjedoči kako je njega i fra Stanka najviše mučila hladnoća. Navodi kako bi se u kutu skupili sjedeći jedan na drugome i tako bi zadržavali toplinu. Kad bi došlo vrijeme jela, pomolili bi se, a uz oskudnu hranu tamničari su im davali jednu mjedenu žlicu. »Jedan bi pojeo polovicu, a drugi svoju. Uvijek je onaj prvi tko je jeo, pazio da drugome više ostane«. ¹⁶

Samo jednom u 24 sata, i to uvijek u osam sati ujutro, stražari bi puštali franjevce vršiti nuždu. Bili su to neljudski uvjeti. Nakon četrdeset i više dana izgledali su kao životinje, nisu im dopuštali umivati se, brijati ni češljati.

Boraveći u tamnici, svake su se večeri sakramentalno ispovijedali. Fra Vice im je jednoga jutra došao i donio sv. pričest. Kleknuli su obojica u blato i fra Vice je na latinskome izmolio nad njima odrješenje, nakon toga na latinskome nastavio obred i podijelio im pričest.¹⁷

U tamnici su imali vremena raspravljati o egzistencijalnim, ali i ostalim filozofskim pitanjima. Fra Janko opisuje u svojoj knjizi kako se sa fra Stankom u mnogočemu slagao, samo su se u ocjeni prisutne smrti ozbiljno razilazili. On je još otprije smrt smatrao dobitkom, dok se fra Stanko njoj svestrano opirao. Fra Janko navodi: »Ja sam oduvijek, od mladosti, gledao u smrti stvarnost, koja je stalno tu. Nezaobilazna je. A i život poslije nje, iako nam je on i odviše tajan... Iz ovoga bi međutim bilo nepravilno zaključiti da sam ja smrt baš tražio, nego je nisam nikada zamišljao nečim strašnim. Samo sam uvijek i mislio i tvrdio da je teže umirati nego umrijeti. Fra

Bez obzira na to što nije bio kriv, jugokomunisti su ga uhitili i utamničili zajedno s drugima. Zahvaljujući vezama fra Janka Bubala, svoga supatnika, uspio je preživjeti. Međutim, proganjaju ga i uhićuju i za vrijeme služenja redovnog prisilnog vojnog roka u JNA.

Stanku sam za vrijeme naših strahovanja, priznajući da je smrt gorka, dokazivao da bi nam tu časovitu gorčinu bilo lakše podnijeti nego mjesec dana živjeti u jadu i strahu u kakvu smo poslije stvarno živjeli«. ¹⁸

Zapovjednik Ozne u Ljubuškom Petar Jelčić vodio je fra Stanka dva puta na saslušanje, zatim i fra Janka Bubala.¹⁹ Ne mogavši naći ništa kod fra Janka što bi ga kompromitiralo, pustio ga je na slobodu.

Fra Stanko je ostao u tamnici. Tijekom saslušanja fra Janko se zalagao svim silama kod zapovjednika Petra Jelčića da pusti i fra Stanka. Napoljetku, kad mu je ovaj obećao da će ga pustiti, otišao je na Humac k fra Vidu Čuljku. Nakon nekog vremena uputio se u Ljubuški, u Ozninu tamnicu, a tamo ga je dočekaio novi zapovjednik Ozne Ćazim Dizdarević.²⁰ Ispričao mu je da je bio prijatelj s trojicom Muslimana: Sabitom Mesihovićem, Hamom Dizdarevićem i Mustafom Mujkićem. Spasio je zemljoposjednika Sabita Mesihovića od strijeljanja koje su naredili njemački vojnici. Tri-četiri puta išao je u njemačko zapovjedništvo kako bi ga oslobodili. Svojim potpisom svjedočio je za njegovo poštenje.²¹ Pričajući sve to, molio je Ćazima da oslobodi fra Stanka. Dizdarević je pristao pustiti ga za koji dan.²² Fra Janko je ponovno s njim ugovorio sastanak nakon nekoliko dana u sjedištu Ozne. I tada je Dizdarević odlučio provesti u djelo obećanje bivšeg zapovjednika Petra Jelčića i oslobodio je fra Stanka.²³

Fra Stanko Vasilj boravio je u Ozninoj tamnici u razdoblju od 6. veljače do 23. ožujka 1945., punih 45 dana.²⁴ Nakon svega navedenoga nije teško pretpostaviti kako je izgledao nakon izlaska. Oporavljao se u Vitini sve do studenoga 1946. kada je otišao na služenje vojnog roka u jugoslavensku vojsku.

Sljedeće godine, točnije 25. ožujka 1947. za vrijeme vojničke službe, uhićen je i u montiranu sudskome procesu osuđen je na 10 godina stroge tamnice s prisilnim radom i gubitkom građanskih prava. Osuđen je samo na temelju jednog jedinog svjedočanstva, dakako lažnoga.²⁵

¹⁴ Fra Robert Jolić, »Fra Martin Sopta (1891. – 1945.)«, *Stopama pobijenih*, IV., 2 (11) Široki Brijeg, 2013., str. 56.

¹⁵ Fra R. Jolić, »Fra Stanko Vasilj: Bio-Bibliografija«, str. 17. – 18.

¹⁶ Fra J. Bubalo, *Apokaliptični dani*, str. 150. – 152.

¹⁷ *Isto*, str. 154.

¹⁸ *Isto*, str. 156.

¹⁹ *Isto*, str. 159. – 161.

²⁰ *Isto*, str. 167.

²¹ *Isto*, str. 168.

²² *Isto*, str. 170. – 171.

²³ *Isto*, str. 176.

²⁴ Fra R. Jolić, »Fra Stanko Vasilj: Bio-Bibliografija«, str. 18. – 19.

²⁵ *Isto*, str. 20.

Pučke misije u Vitini 1962. Sjede slijeva fra Alfonzo Jukić, fra Mladen Barbarić, fra Stanko Vasilj; stoji fra Filip Sivrić

Prema navodima fra Roberta Jolića, protiv fra Stanka je svjedočio neki Bušić koji je bio skojevac i dao svoju lažnu izjavu oficiru kontraobavještajne službe (KOS), na što je formiran prijeki sud koji je fra Stanka osudio.²⁶

Kaznu je najprije izdržavao u tamnici u Petrovaradinu: od 25. ožujka do 31. prosinca 1947., ukupno 9 mjeseci i 6 dana. Nakon toga je premješten u civilnu tamnicu, kazneno popravni dom u Srijemsku Mitrovicu, a poslije u Beograd. U tim je tamnicama bio nešto manje od 6 godina, a oslobođen je nakon amnestije 19. studenoga 1953.

Prema mišljenju dr. fra Tomislava Pervana fra Stanko je pušten u veljači 1954., a iz tamnice je izašao »gola kost i koža«.²⁷ Fra Robert Jolić smatra da je fra Stanko u tamnicama, vojnim i civilnim, sveukupno proveo gotovo 7 godina, (6 godina i 8 ili 9 mjeseci).²⁸

Boravio je najprije u Disciplinskom bataljunu (Disbat) u Petrovaradinu, gdje je stigao u srpnju 1947. U tom su bataljunu boravili isključivo kriminalci, zlikovci i ratni zločinci.²⁹ Odsluživao je »kaznu« uz prisilne radove utovara, istovara i ostalih fizičkih poslova, od poljskih rado-

va, do uređivanja hotela i ustanova. Nakon toga na Novu godinu 1948. premješten je u kazneno popravni dom Srijemska Mitrovica, gdje je boravio 2-3 godine. Živio je u neljudskim uvjetima zajedno s ostalim uhićenicima. Spavali su u barakama bez postelje i prostirača, imali su samo jednu deku pa su spavali po dvojica: jednu deku bi prostrli, a drugom se pokrili. Živjeli su u neprestanoj vlazi jer su barake bile izgrađene iznad vode, stajale na ciglama, a ispod su kreketale žabe. Neprestano su bili izgladnjivani, tako da je fra Stanko u tamnici smršavio čak 40 kilograma. Nakon KPD Mitrovica došla su "bolja vremena" za fra Stanka. Uskoro je prebačen u novu tamnicu u blizinu Beograda 1951. U njoj su bili smješteni uglavnom intelektualci, školovani ljudi. Iz Mitrovice ih je bilo 25, a među njima i fra Stanko. U Beogradu je boravio sve do puštanja na slobodu u veljači 1954.³⁰

Zaključna razmatranja

Fra Stanko je Vasilj u komunističkim kazamatima proveo šest godina i devet mjeseci, podložen raznim oblicima mučenja, zlostavljanja i ponižavanjima. Unatoč tolikim godinama provedenim u tamnici, jugokomunistička represija nije ga uspjela slomiti i nametnuti mu »novi« obrazac razmišljanja. Upravo suprotno, fra Stanko, osnažen nakon svih progona i mučenja, nije prestajao kritički pisati i govoriti protiv jugokomunističkoga režima. Bio je protivnik svećeničkoga udruženja Dobri Pastir, koje je osnovao i podupirao jugokomunistički režim. Kako je to primijetio fra Robert Jolić, »smatrao je da je to udruženje bilo ne samo protivno crkvenim propisima, nego i glavni kamen spoticanja među fratarskim odnosima, trajni izvor napetosti među članovima Hercegovačke franjevačke provincije, izvor najgore podjele na "lojalne" franjevce i "opoziciju", u kojoj je (opozicija) jedan od glavnih aktera bio upravo fra Stanko«.³¹

Sve teške godine koje je proveo u tamnici, mučenja i zlostavljanje, koje je proživio od represivnog komunističkog aparata, trajno su utjecali na njegovo zdravlje. Liječio se od paradentoze, bolovao je od tuberkuloze i operirao bubrege. Preminuo je 30. lipnja 1993. u KBC-u Firule u Splitu, a pokopan je na Novome groblju na Humcu 1. srpnja 1993.³²

²⁶ Isto, str. 20. – 21.

²⁷ Fra Tomislav Pervan, »Fra Stanko Vasilj: Život, lik i djelo«, *Fra Stanko Vasilj – Život i djelo. Monografija u prigodi 20. obljetnice smrti (1993. – 2013.)*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2014., str. 44.

²⁸ Fra R. Jolić, »Fra Stanko Vasilj: Bio-Bibliografija«, str. 19.

²⁹ Fra T. Pervan, »Fra Stanko Vasilj: Život, lik i djelo«, str. 45.

³⁰ Fra R. Jolić, »Fra Stanko Vasilj: Bio-Bibliografija«, str. 21.

³¹ Isto, str. 21. – 22.

³² Fra Bazilije S. Pandžić, *Hercegovački franjevci, sedam stoljeća s narodom*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2011., str. 349. – 350. Usp.: fra R. Jolić, »Fra Stanko Vasilj: Bio-Bibliografija«, str. 36.

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»fra Leo Petrović i 65 subračea«, IX., 1 (16),
Široki Brijeg, 2016., siječanj – lipanj, 2016.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
BiH: Kard. Stepinca 14,
88220 Široki Brijeg
HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid

Veza:
tel.: (039) 700-325
faks: (039) 700-326
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF;
6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR;
CH 8,50 CHF; SAD 13 USD; Canada
13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga... (s naznakom za Vicepostulaturu i nakanu):

- a) poštanskom uputnicom
- b) UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovna Ljubuški:

žiro-račun (BiH): 3381602276649744
devizni račun (inozemstvo):
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Polako se približava još jedna obljetnica, 71., jugokomunističkoga ubojstva 66 hercegovačkih franjevaca i mnoštva puka Božjega, a progoni i tamnice dovikli su se sve do Domovinskoga rata ili pada jugokomunizma. No, u našem društvu, s obiju strana granice, kao da vrijeme klizi unatrag. Bili smo pošli pa stali i sada ponovno plovimo jugokomunističkim vodama uz svesrdnu pomoć skrivenih i neskrivenih središta moći. Ali ne damo se mi, bilo je i težih vremena.

Danas se zaista vidi tko je za demokraciju, a tko za totalitarizam. Teška vremena čiste nas od naslaga i pokazuju onakvima kakvi u svojoj nutrini jesmo. Hvala Bogu, Crkva u Hrvata nije podlegla sirenskim pozivima i napadajima. Reka bih da je još čvršća nego što je bila. Shvaća da je Stepinčev put onaj jedini put koji nas ne će odvesti od nas samih jer je duboko ukorijenjen u put Isusov. Mučeništvo se pokazuje ne kao poraz, nego kao zvijezda vodilja. Ona druga zvijezda, što su nam je veličali dugih desetljeća, propast je i hrvatskom će narodu krenuti nabolje čim je se otrese, zajedno sa svim pripadajućim sličnim namislama.

U ovom broju donosimo dokaz tko je zapravo kriv za ubojstvo naših članova te drugih svećenika diljem naše domovine. Mlad i darovit povjesničar Vladimir Šumanović imao je otvorene oči kada je u jugokomunističkoj literaturi tražio skrivene odgovore na ono što nam se dogodilo. Mnogi su to čitali, ali nisu vidjeli. On

jest i stoga je, zajedno s drugima njemu sličnima, nada za našu bolju budućnost. Ona se, naime, gradi na istini, a ne na zabludama iz prošlosti.

Dijelovi naše društvene zajednice i dalje su svjesni svoga poslanja. Grad Široki Brijeg, čiji su korijeni u dolasku hercegovačkih franjevaca u taj kraj, odužio se njihovim pobijenim članovima i čita-vom jednom ulicom. Naziv joj je Ulica pobijenih franjevaca. S pravom. Prolazi preko jednog franjevačkog žrtvoslovnog mjesta, mlinice i hidrocentrale te joj je to najprimjereniji naziv. Jugokomunizam je, prije nego što je pao, mislio da će pravljenjem ceste (a lagano je mogla proći samo s druge strane rijeke) zatrti to mjesto. Ali time ga je očito samo još više naglasio.

Želeći sačuvati uspomenu na pobijene franjeve, već smo u prošlom broju najavili da smo prišli zaštititi ratnog skloništa koje je postalo simbol jugokomunističkog ubojstva hercegovačkih franjevaca. Sada su se radovi razbuktali i ujedinili ponovo franjeve i puk na istome zadatku. Istaknimo da je taj puk darivao kamen od svojih starih kuća za potrebe zaštite umjesto da je nešto na njemu zaradio prodajom tako dobrodošlom u ova krizna vremena.

Pobjeda nije u njihovim, nego u našim rukama. Povjerujmo joj istini te neka nam je svima

mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Nagradni natječaj	39
Istraživanja	15	Utamničeni	41
Stratišta	26	Podsjetnik	45
Pobijeni	30	Povijesne okolnosti	52
Glas o znakovima	35	Povjerenstva	54
Djela pobijenih	36	Razgovor	56
Odjek u umjetnosti	38	Iz Vicepostulature	59